

Llengua i Ús

Revista Tècnica de Política Lingüística

53

2n
SEMESTRE
2013

ISSN: 2013-052X

Ressenya

4.4

Histoire sociale des langues de France

KREMNITZ, Georg (dir.)

**Histoire sociale
des langues
de France**

PRESSES UNIVERSITAIRES DE RENNES

*Histoire sociale des langues
de France.*

Rennes: Presses Universitaires
de Rennes, 2013. 906 p.
ISBN: 978-2-7535-2723-2

Emili Boix-Fuster

Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació. Universitat de Barcelona

El català *Llengua*
per a tothom

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Ja fa anys, es va publicar la monumental i nacionalista (21 volums!) *Histoire de la langue française des origines à nos jours*, de Ferdinand Brunot (1860-1938).¹ Ara ens trobem amb una altra obra colossal sobre tot el repertori lingüístic tant a l'Hexàgon com als DOM-TOM francesos (denominació amb què es coneixen les dependències d'ultramar franceses). Colossal no sols per les dimensions (70 capítols, dels quals set redactats per Georg Kremnitz, quatre per Klaus Bochmann, tres per Christian Lagarde i tres per Philippe Martel, 906 pàgines, 196 sigles...), sinó sobretot per l'ambició. El col·lectiu que ha impulsat el volum —coneguts i reconeguts professors com ara Carmen Alén Garabato, Klaus Bochmann, Henri Boyer, Philippe Martel, entre altres— ha volgut confegir una història multifocal sobre totes les llengües a França, tant en llurs aspectes comunicatius com en llurs aspectes demarcatius. Com afirma Kremnitz en el capítol introductori, aquest col·lectiu ha volgut desenvolupar la intuïció del mateix de Saussure per a qui la llengua és «un fait social»: «renovar una mica la mirada sobre certs fenòmens de comunicació a França i simultàniament obrir noves perspectives» (p. 37), tant metodològiques com teòriques. L'obra vol evitar el nacionalisme implícit o explícit, que ha caracteritzat tantes històries de la llengua, començant per la de Brunot.

Kremnitz indica, amb més raó que un sant, que l'època d'extensió de l'escolarització a França coincideix terriblement amb l'esclat màxim del nacionalisme homogeneïtzador: els mestres, per exemple, eren els «hussards» de la República. Aquest nacionalisme del segle XIX, estès desgraciadament arreu, percep l'individu com a monolingüe i no pot acceptar ni tolerar altres llengües a la nació.

I no hi hagut encara cap veritable reparació de tant lingüicidi: «Els progressos institucionals es mesuren en centímetres, mentre que, d'altra banda, les pèrdues en valor de comunicació de les altres llengües es compten més aviat en quilòmetres» (p. 25). Més endavant el mateix catedràtic vienès, a la nota 2 de la mateixa pàgina, insinua una autocensura: usa el terme llengües autòctones en lloc de llengües regionals, però a la nota esmentada assenyala que s'hauria estimat més emprar el terme polític de llengües dominades.

En una primera part («Questions générales») es presenten aspectes teòrics de la història social de les llengües. En són exemples temes com «la noció de llengua», «els mercats lingüístics de Pierre Bourdieu», «l'invent dels patois», «la història de l'hegemonia del francès», «l'economia de les llengües», «els conceptes de francofonia»... S'observa que les llengües dominades han estat mantingudes com a «cordó sanitari» contra els revolucionaris francesos de torn (contra els portadors de la guillotina o del ménage à trois) al País Basc, a Bretanya i a Alsàcia. Destaca el capítol sobre «la història del dret lingüístic a França», de Jean Marie Woehrling, perquè és un al·legat duríssim contra la hipocresia, la rigidesa, la reglamentació i la intolerància (creixents!) dels poders francesos, que sempre han confós el que és equal amb el que és same, que sempre o gairebé sempre han confós progrés amb homogeneïtzació i que no han pogut ratificar la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries. També crida l'atenció la història lingüística de les esglésies de França, que suggereix la necessitat d'endegar una recerca semblant a l'espai lingüístic català. No s'entén, per exemple, el desfasament entre la castellanització en terres valencianes i la castellanització a Catalunya, sense tenir en compte els diferents capteniments lingüístics de les seves esglésies.

La segona part («Les langues de la France») presenta quatre grans temes. En primer lloc, «l'evolució de l'es-

1. BRUNOT, Ferdinand. *Histoire de la langue française des origines à nos jours*. París: Armand Colin, 1966.

pai comunicatiu a França des de l'edat mitjana». En segon lloc, una presentació de les diferents llengües de la França metropolitana: dialecte i alemany a Alsàcia, el francic de Mosel·la, el basc, el bretó, el català, el cors, el flamenc, el francoprovençal, el lligur, l'occità, les llengües d'oïl. En tercer lloc, un recorregut per les llengües de la França metropolitana no territorials: jiddisch, judeocastellà, romaní, àrab magrebí, tamazic i armeni occidental. El lligur és una novetat perquè és gairebé del tot desconegut en la bibliografia anterior; sembla una varietat entre les varietats genoveses (la Ligúria entorn de Gènova) i l'occità. Finalment s'obre alguna finestra d'esperança envers l'occità, la gran llengua dominada de França, a molta distància de les altres: ara, que pràcticament tothom s'ha francesitzat profundament a Occitània, l'occità ja no seria un obstacle per al progrés social, perquè tothom ja sap francès —i anglès— (p. 530). El quart tema és la llengua de signes francesa. Una vegada més, sobresurt la singularitat del cas alsacià, a causa de la seva història turmentada entre el món germànic i el món francès. En el mapa que obre aquesta segona part (un mapa oficial francès!) s'escapen tres errors, importants en un llibre paradigmàtic com és aquest. En primer lloc no s'assenyalen les Valadas Occitanas (Valls Occitanes) ja a Itàlia, orientades cap al Piemont. Ben al contrari, sembla erròniament que als límits sud-orientals de l'Hexàgon no s'hi parlés occità. En segon lloc, s'indica també erròniament que el límit entre català i occità és un límit entre llengua romànica i no romànica. Finalment no s'assenyala que el lligur es parla a Bonifacio, a l'extrem sud de Còrsega, contràriament a la informació que proporciona el capítol sobre el sorprenent lligur.

En una tercera part («Les langues des départements et territoires d'outre-mer») s'analitzen les llengües dels departaments i territoris d'ultramar (DOM-TOM, en l'acrònim comunament usat a França), des dels criolls de base francesa fins a la llengua dels canacs a Nova Caledònia.

Finalment, la quarta part («Les langues d'immigration») descriu l'evolució i la situació de vint-i-dues llengües d'immigració, entre les quals hi ha l'alemany, l'anglès, el català (ara com a llengua portada per immigrants, no com a llengua dominada autòctona), el castellà, el grec, l'italià, el polonès, el portuguès, el romanès, el rus, el serbocroat, el turc, l'ucraïnès, les llengües africanes, el crioll de Maurici, el malgaix, el crioll d'Haití, l'arameu, el persa, el tàmil i les llengües xineses. Les diferències entre aquests grups lingüístics són evidentment abismals. Mentre, per exemple, les poblacions xineses a França mantenen molt bé i amb molta flexibilitat i adaptació la llengua d'origen, com a conseqüència dels fenòmens creixents de globalització, els immigrants catalanòfons a la Catalunya del Nord han donat un cert alè a una llengua agònica. Podem remarcar que, en analitzar els immigrants catalans a la Catalunya del Nord, Lagarde destaca que la penetració del català ha estat deguda sobretot no tant pels mateixos immigrants sinó pel prestigi de Barcelona. La frontera seria, en un bell joc de paraules, tant «coupure» ['tall'] com «couture» ['costura', 'cosit'] (p. 764). La pregunta que el lector es planteja aleshores és la següent: després del període de creixença (1985-2008), amb l'actual crisi a la Catalunya espanyola, ha perdut el català tot poder d'atracció al Rosselló?

En conclusió, l'obra té unes dimensions gairebé enciclopèdiques (una tradició que, em sembla, és característica de l'acadèmia germànica) i proporciona als lectors una visió social actualitzada de la història lingüística de França. Un tret és evident, cru i dur: França —sigui corona, sigui república— ha anorreat i assimilat les llengües que no fossin el francès. A França sembla que «se sospita que les llengües són un cavall de Troia d'un projecte polític inquietant» (p. 336). El contacte de llengües és percebut sobretot com una amenaça o com un conflicte. Quan veig el cartell de l'Institut Français de Barcelona convidant a aprendre el francès amb l'eslògan «Be différent: Apprenez le français», no puc deixar de pensar que França és

precisament l'antimodel de la defensa de la diversitat lingüística, encara que a vegades, com en aquest cartell, s'ompli la boca invocant-la retòricament, intentant defensar-se del domini de l'anglès arreu del món, amb l'escut de la Francofonia. Aquest volum testimonia aquesta llarga i persistent política lingüicida francesa. Fins i tot quan hi hagut normatives franceses favorables a la diversitat lingüística, aquesta ha «restat lletra morta» (p. 295), o no s'han mantingut les promeses (p. 293) o no s'han traduït en accions concretes (p. 323). És significatiu que, quan es llegeix qui ha contribuït econòmicament a l'edició del volum, sobta veure que ha hagut de ser el mateix Govern català —escanyat de deutes pertot arreu— qui ha subvingut en part al volum. Així Kremnitz, l'ànima de la iniciativa del llibre, fa constar en la introducció que va gastar bona part del Premi Ramon Llull, que li atorgà amb bon criteri el Govern català, en l'edició del volum.

Falten algunes dades cabdals, de manera transversal, en molts capítols del llibre: per exemple, les referides a la transmissió lingüística intergeneracional. Què sabem sobre la llengua parlada amb els fills a les famílies? Com s'ha produït l'abandó, sobretot després de les debacles (un vell gal·licisme) de la primera i segona guerres mundials? Aquesta absència de dades no és imputable als autors del volum. En aquest tema, França, un país amb una impressionant tradició de recollida estadística de dades socials, ha optat per ignorar la informació lingüística sobre els seus ciutadans. Manquen dades de demolingüística, dades sobre la militarització i els seus efectes lingüístics, dades de psicologia social... Una vegada més, topem amb l'assimilacionisme francès, que sembla imitar aquella frase castellana que diu: «Desprecia cuanto ignora».

Aquest volum proporciona moltes idees aplicables a la recerca dels països de llengua catalana, des de la descripció de la diversitat immensa i dinàmica dels grups immigrants, fins a l'anàlisi dels usos i ideologies lingüístics dels grups religiosos, passant per l'economia de la llen-

gua o l'anàlisi sociolingüística de ciutats com Tolosa, Lió o París. L'enhorabona a la iniciativa! Quina llàstima que la diversitat que descriuen els autors ha estat negada, i continua estant negada ara mateix, per la pràctica política quotidiana de la República Francesa.

El llibre, així mateix, aporta bones referències bibliogràfiques tant del món francòfon com germànic, cosa saludable en un món acadèmic cada dia més monopolitzat pels anglosaxons, els que tallen el bacallà. Podem aprendre molt de l'experiència francesa, i els francesos poden aprendre, si volen, de la nostra. Aquesta gran obra ho fa possible. I és que una part dels catalans som/són francesos que hem/han conegut de primera mà els efectes terribles, possiblement irrecuperables, de la tasca francesitzadora secular. Els ciutadans de Perpinyà, per exemple, han interioritzat que el català, per a avançar socialment, fa més nosa que servei. La història social de les llengües de França és també, en una petita part, en un racó sud-oriental i marginal de l'Hexàgon, la nostra història.